

İnsan Eylemi: 60. Yıldönümü

Bettina Bien Greaves

Çeviren: Efe Baştürk

Liberal Düşünce, Cilt 14, Sayı 56, Güz 2009, s. 271-276

Muhteşem bir eser olan ve büyük bir deha ve düşünür olan Avusturyalı iktisatçı Mises'in *İnsan Eylemi* adlı eserinin 60. yıldönümünü kutluyoruz. Mises'in uzun yıllar süren bir çalışma ve birikim sonucunda hazırladığı bu eser, serbest piyasa ekonomisinin nasıl işlediğini gösteriyor. Bu eser, insanoğlunun bilgi birikimine çok büyük bir katkı sağlıyor.

Mises henüz gençken müdahale yanlısı fikirler Avrupa'da etkili olmaktadır. 1900 yılında üniversiteye girdiğinde, kendisini "katıksız bir müdahale karşıtı" olarak ilan etti. Akranlarının aksine Mises bir Marksist değildi, ancak Marx'ın, Engels'in ve Lassalle'nin çalışmalarını incelemiş ve bu çalışmaları "anlaşılamaz" bulduğundan ötürü de bilinçli bir şekilde anti-Marksist olmuştur.

Tam da o sıralarda Gustav Schmoller'in iktisadî devlet bilimine ilişkin tarihsel okulu Alman üniversitelerinde oldukça yaygındı. Schmoller'e göre, insan eylemine dair bilim için tek geçerli yöntem, geçmişteki ekonomik teoriler örnek alınarak hazırlanan tarih bilimidir. Dahası, Schmoller'in tarzı, salt bilimsel problemlere değinmiyordu, o aynı zamanda kendisini Prusya'nın otoriter yönetim tarzının meşrulaştırılmasına ve onun kutsanmasına adanmıştı. Şükürler olsun ki tarihsel bilgi birikimi sayesinde Mises hiçbir zaman, lise çağındayken bile, tarihsiciliği benimsememişti.

1903'teki Noel seyahati sırasında, ki bu tarih aynı zamanda onun üniversitedeki son yılıydı, Carl Menger'in *İktisadın Prensipleri* adlı kitabıyla tanıştı. Bu kitap, onun

ufkunda, Marksist ya da tarihsici ekonomik yaklaşımlardan bütünüyle farklı yepyeni fikirler yarattı. Daha sonraları kendisi şu ifadede bulunur: "Beni iktisatçı yapan işte bu kitaptır".

Menger'in ifade ettiği üzere iktisat, mantığın ve aklın, insan eylemleri incelemelerinin, insanların fikirlerinin, ve onların amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak araçların temini meselesinin bilimidir. Menger'in kitabı, bireyi evrensel bir fenomen hâline getirmeye uğraşır – ki bunun anlamı, ortaya koyduğu prensiplerin her zaman herkes için uygulanabilir olmasıdır. Her birimiz, kendi hayatımızın idamesini ve gelişimini sağlayan ve bizim için önemli ve değerli olduğunu düşündüğümüz şeylerin (hayat ve kazanç gibi) elde edilmesi için çaba sarf ederiz. Her birimiz, bize sunulan zaman ve imkânlar neticesinde, ivedilikle istediğimiz ve mümkün olduğunca ekonomik bir biçimde sahip olmak zorunda olduğumuz şeylerin peşinde koşarız. Mises, iktisadın her şeyden evvel bir bilim olduğunu ve marjinal fayda ve sübjektif değer anlayışının tüm iktisat teorilerinin temeli olduğunu fark etti ve bunun sonucunda tüm ilgi alanını tarih biliminden iktisat bilimine kaydırды.

Sübjektif değer teorisi, gönüllü mübadelenin, mübadeleye girişen tarafların her birini bu mübadeleye teşvik ettiğini söylemekteydi. Birinin kazancı diğerrinin kaybı anlamına gelmez, aksine her iki tarafın da kazanç sağlaması söz konusuydu. Kaba güç, hile ya da bir insan kusuru olmadığında bunların gerçekleşmesi mümkün olabilirdi. İşte bu nedenle serbest piyasa dünyasında koşullar devamlı surette gelişim gösterir ve insanlar daha zengin, daha barışçıl ve daha elverişli durumlara gelirdiler. Fakat piyasa hiçbir şekilde özgür değildi. Hemen hemen tüm Avrupa hükümetleri piyasaya müdahale etmiş ve hatırı sayılır ölçüde piyasayı regüle etmişlerdi. Avusturya hükümeti kiralari belirlemiş, ithalati sınırlamış, ve gıda üreticileri ve yolların sübvansede edilmesi için para arzını artırmıştı. Almanya'nın sosyalist ekonomi politikaları neredeyse bütün Birinci Dünya Savaşı boyunca regüle edilen Alman piyasasını iflâs ettirecek gibiydi. Sovyetler Birliği'nde ise komünistler piyasa sistemini ve özel mülkiyeti ortadan kaldırmıştı.

Mises, barışçıl ve sosyal işbirliğinin ortaya çıktığı serbest piyasa toplumunda bireylerin gönüllü işbirliğinin ve tercihlerinin, tüm piyasa katılımcılarının üretimi artıran, barışa ve refaha katkı sağlayan eylemlerini koordine etmesi hâlinde kaba kuvvete dayalı müdahalelerin ya da buna dayalı güç tehdidinin bu süreci baltalayacağını anlamıştı. Mises, işini ciddiye alan ve vicdan sahibi bir öğrenciydi. Çalışıp öğrendikçe uzun vadede refahın ve barışın ancak ve ancak serbest piyasa fikirlerine bağlı kılındıkça, bu fikirleri idrak ettikçe ve müdahale yanlısı politikalara karşı durdukça gerçekleşeceğini görmüşü. Lise çağında iken, Latin bir şair Virgil'den ilhamla kendi mottosunu oluşturmuştu: "Asla kötülüğe teslim olma, fakat onunla tüm cesaretle savaş". Bu nedenle sadece kendi iktisadi düşüncelerini geliştirmeye değil fakat aynı zamanda karşısında olduğu müdahale yanlısı politikalar ile şiddetli

bir mücadele içerisine girerek bu politikaların zararlarını kendi iktisadi düşüncelerini içine katarak sınıflarda, bildirilerde, seminerlerde, kitaplarda, makalelerde, vs. açıklamaya girişti.

Erken Gelişmeler

1922'deki kitabı, *Sosyalizm*'de Mises, Menger'in paranın bir takas aracı olarak başlı başına nasıl ticarî bir emtia olduğunu ve toplumun ortak takas aracı hâline nasıl geldiğine dair açıklamalarını takip eder. Bu tarz bir ortak paydanın yokluğunda üreticiler tüketici talebini ölçmede, üretim maliyetlerini hesaplamada ve satış fiyatlarını oluşturma konusunda yetersiz durumda kalacaklardır. Mises, özel mülkiyetin ilga edildiği sosyalist bir toplumda piyasa fiyatlarının olmadığını ve piyasa fiyatı olmadan da devletin planlamacılarının tam bir kaos içerisinde gelişigüzel sürüklenip gideceklerinin altını çizmiştir.

Mises'in daha önceki kitabı olan *Para ve Kredi Teorisi*'nde, Mises, alacaklılardan sorulan kâr oranlarının azaltılması ile, bankaların kredi miktarlarını genişletebileceğini, bu sayede de daha fazla parayı kredi olarak verip, bu yolla fazladan "para" yaratacağını, bunun da ticarî faaliyetleri sunî olarak artıracığını öne sürmüştür. Daha sonra, 1923'teki enflasyon krizinde Alman hükümetinin, harcama ve kiralama amacı ile fazladan para basmasından dolayı bizatihi hükümetin kendisinin sorumlu olduğunu söylemişti. Kısa bir zaman sonra Mises, açıklanamayan ekonomik krizlerin piyasa başarısızlığına fatura edilemeyeceğini, ancak daha ziyade kâr oranlarının sunî biçimde azaltılmasının buna sebep olduğunu, çünkü kâr oranlarındaki azalmanın iş dünyasının başka yollardan elde edeceği gelirlerden daha fazla kredi almasına sebep olacağını ve bunun da tüm yatırımları ters yüz edip zarar yaratarak en nihayetinde iflâsa gidecek yolu açacağı fikrini savunmuştur.

Kapsamlı Bir Tez

Mises para, enflasyon, ticaret döngüsü ve sosyalizmin yanı sıra, neredeyse ekonominin her alanında kitaplar yazmıştır. Ve nihayet, sübjektivizm, işbölümü, para teorisi, uluslar arası ticaret, fiyat mekanizması, rekabet, monopol, tasarruf, yatırım, vs gibi Avusturya Okulunun tüm öğretilerini ekonomi alanında kapsamlı bir tez altında toparlama ihtiyacı hissetti. Viyana'da Avusturya Ticaret Odası ile yürüttüğü faaliyetler Mises'in neredeyse tüm zamanını alıyordu. Avusturya'da sosyalizmin ve Almanya'da Hitler'in yükseleceklerini bilmesine rağmen, 1934 yılında GIIIS (*Graduate Institute of International Studies Geneva-İsviçre*)'de görev almayı kabul etti. İsviçre'deki çalışma takvimi çok da yoğun değildi ve sonunda kendisini bir süredir kafasında tasarladığı iktisat teorisi üzerine çalıştığı kitabına verdi. Cenevre'ye vardikten kısa bir süre sonra kitabına başladı ve diğer tüm zorunluluklarının arasında -bu zorunluluklar arasında kocalık, evlilik (ki eşi 1938'de Nazilerin iktidara

gelişinin hemen ardından Viyana'dan terk edilmeye zorlanmıştı) vardı- yazmaya ve uluslararası konferanslar vermeye devam etti. Kitabını el yazısıyla yazmış ve tek sayfa hâlinde basılacak biçimde teslim etmişti. Ve nihayet 1940 yılının bahar ayında Mises'in kararlılığı ve ısrarı sayesinde, salt ekonomiye dair 756 sayfa ayırdığı *Millî Ekonomi* adlı kitabı yayıncının eline geçmişti.

Fakat ardından İkinci Dünya Savaşı başladı. Almanya Avusturya, Polonya, Hollanda, Belçika, Norveç ve Fransa'yı istila etti ve ardından Rusya'ya saldırdı. Mises'in İsviçre'deki durumu, Naziler Avusturya'yı ilhak ettikten sonra "tabiiyetsiz" konumuna girdiği için oldukça tedirginlik vericiydi. Mises'in arkadaşları, ABD'ye vize alınması için birtakım planlar yapmışlardı ve sonunda Mises İsviçre'den ayrılmaya karar verdi. *Millî Ekonomi*'nin yayımı *Tribune de Geneve* adlı gazetede duyuruldu (16-17 Haziran 1940). Nazilerin Avusturya'yı büyük çapta kontrolleri altına almalarıyla, 1940 yılı Avrupa'da Almanca ile yazılan ve serbest piyasayı savunan bir kitap için pek de uğurlu bir yıl değildi. Savaştan dolayı yaşadığı sıkıntılar ve Avusturya'ya veda etmenin hüznüne rağmen, yine de çantasında iktisat alanında henüz yeni yazılmış eserinin bir kopyasını 4 Haziran tarihinde ABD'ye götürüyor olmaktan dolayı son derece mutlu ve gururluydu.

Mises ve eşi, sıcak ve bunaltıcı bir Ağustos gününde (2, 1940) ABD'ye vardılar. Mises'in ABD'ye alışması biraz zaman aldı. Ancak 1944'e kadar, Mises İngilizce olarak 2 kitap yazdı ve onları yayınladı (*Kadir-i Mutlak Devlet* ve *Bürokrasi*). 1946'da, FEE'ye ekonomi danışmanı oldu.

Hazlitt'in Teklifi

Tam bu sırada FEE'nin mütevelliilerinden olan Mises'in yakın arkadaşı ve aynı zamanda *Tek Derste Ekonomi* kitabının yazarı ve ekonomi gazeteciliği yapan Hazlitt, *Millî Ekonomi*'nin İngilizce'ye tercüme edilmesini teklif etti. Mises bu fikre pek katılmadı, Amerikalı okuyucu kitlesi için bu eserin yeniden İngilizce'de yazılması gerektiğini söyledi. Ve böylece Mises işe koyuldu. FEE'nin kurucu başkanı olan Leonard Read bu çalışmanın destekleyicisi oldu. Bir FEE editörü son müsveddeleri yazma görevini üstlendi ve Read de bu sırada FEE komitesini, kitabın 500 adet baskısının Yale Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanması konusunda ikna etmeye çalıştı.

1949'da yayımlanan *İnsan Eylemi* adlı kitap pek çok bakımdan *Millî Ekonomi*'ye benzemektedir. Fakat bu kitap yine de çok farklıydı ve 889 sayfa olan Almanca baskısına nazaran hem daha uzun hem de Avrupa tarihine daha az gönderme vardı. Ancak onun yerine *İnsan Eylemi*, Amerikan okuyucularının ilgilerine dönük bir biçimde yazılmıştı. Meselâ 1920 ve 1930'larda Margaret Mitchell'in yasaklanmış bir deneyi anlattığı kitabı olan *Rüzgar Gibi Geçti* ve yine 1930'larda hava kuvvetlerinin

çoşkulu bir savunucusu olan ve askerî mahkeme tarafından orduyu eleştirmek suçundan görevden alınan fakat ölümünün ardından kendisine iade-i itibar sağlanan General Billy Mitchell'de bahsedilmektedir.

Yolun Başında

Mises, *İnsan Eylemi*'nde çok temel bir konuyla başlar. İnsan eylemde bulunur. Peki neden? Çünkü insanlar kendi durumlarından bihaber değillerdir, tatminsizlerdir, pek çok durumdan hoşnut değillerdir ve içinde buldukları durumlarını nasıl geliştirebileceklerine dair fikirlere sahiplerdir. Tüm eylemler amaçsaldır ve nihai sonucu hedefler. Bu, iktisadın özüdür. İktisat, maddî öğelerin üretimine dair bir çalışma değildir, fizik bilimi, mekanik ya da teknoloji de değildir. İktisat, insanın geçmişte neler yaptıkları da değildir, çünkü bu tarih biliminin konusunu oluşturur. İktisat, insanın neden eylemde bulunduğuna dair bir çalışma da değildir, çünkü bu psikolojinin, Mises'in deyimiyle timolojinin konusudur. İktisat, bedenin bilinç dışı fonksiyonlarına (sindirim, solunum, kalp atışı, sıtmaya karşı gelişen istenç dışı refleksler) dair bir çalışma da değildir, çünkü bu da fizyolojinin konusunu oluşturmaktadır.

İnsanlar sübjektif yargılara dayanarak eylemde bulunurlar, bu nedenle de sübjektif değer teorisi tüm iktisadî fenomenlerin anlaşılmasında kilit önemdedir. İnsanın değerleri, tercihleri ve istekleri vardır. Bazı şeyler, bazı insanlara diğerlerinin onlara atfettiği önemden daha değerli gelebilir. İnsanlar, kendileri için daha değerli olduğunu düşündükleri şeyleri elde etmek amacıyla ellerindeki daha az değerli olan şeyleri diğer insanlarla mübadele ederler. İnsanlar mutsuz ve tatminsiz oldukları için mevcut durumlarını daha iyi bir durumla değiştirmek için gayret gösterirler. Mises, parasal bir terim olarak fiyatların, üreticiler ve tüketicilerin o anki mübadele sürecinde ortaya çıkan kısmi sübjektif değerlerinin bir yansıması olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle de iktisat, maddesel şeylerin ya da parasal istatistiğin bilimi değil, fakat kararların, hedeflerin, tercihlerin, değerlerin ve insan varlığının amaçsal eylemlerinin bilimidir. Bu noktadan hareketle Mises, piyasanın işleyişini açıklar. Üretim, işbölümü, mübadele, ücret, para, tasarruf ve kararlardan ortaya çıkan tüm alışveriş eylemleri; kendi durumlarını geliştirmek isteyen insanların birbirleriyle yarıştıkları ve karşılıklı müzayedede bulunmalarına neden olan bireysel sübjektif değerlerinden ortaya çıkar. Benzer şekilde Mises, arz-talep, rekabet, işsizlik, monopol, iç ve dış ticaret ve dahi insan değerlendirmeleri sonucu açığa çıkan diğer tüm neticelerin insanların kendi buldukları durumdan daha iyi bir noktaya gitmeye dönük isteklerinden kaynaklandığını açıklar.

Mises, *İnsan Eylemi*'nde ayrıca piyasaya yönelik devlet müdahalelerini – vergiler, fiyat kontrolü, fiyat desteği, enflasyon ve kredi genişlemesi, özel imtiyazlar ve sübvansiyonlar, ticarî kısıtlamalar, parasal genişleme ve daralma, savaş harcamaları, vs – de analiz etmiştir. Bu tarz devlet müdahaleleri istenmeyen sonuçlar yaratmaya

eğilimlidir, örneğin maliyet artışı, üretimi yavaşlatan yüksek fiyatlar, kaynakların irrasyonel tüketimi ve işsizlik gibi.

İnsan Eylemi: İktisat Üzerine Bir İnceleme, Mises'in uzun soluklu çalışmalarının zirvesinde yer alan bu eser, devlet müdahalelerinin piyasanın işleyişi ile piyasada yer alan aktiviteleri ve sosyal işbirliğini nasıl zedelediğini ortaya koyan bilimsel bir incelemedir. Gösterişten uzak ve bilimsel niteliği ağır basan bu eser kesinlikle bir basit bir yergi değildir.

Bugün sahip olduğumuz mal ve hizmetler kısmen serbest piyasanın nimetleri sayesinde; serbest piyasa dünyaya ilişkin bilgi birikimimize katkıda bulunmuş, hayat standartlarımızı yükseltmiş ve sürekli artan nüfus yoğunluğuna karşı çareler üretmiştir. İnsan Eylemi'nde Mises, bir toplumun mevcudiyetinin sosyal işbirliğine, işbölümüne ve özel mülkiyete dayandığını belirtmiştir ve Mises bu eserde ayrıca, serbest piyasa ekonomisinin işlerliğinin sürekliliğine bir yol haritası çıkardığını düşünmüştür. Mises, refah, barış ve bolluğun olduğu bu durumun devlet müdahalesi ile nasıl zedelendiğini açıkladığına inanmıştır. Kendi ifadeleriyle;

İktisat bilgisi yapısı insan uygarlığı yapısındaki esas unsurdur; son iki asrın modern sanayileşmesinin ve tüm ahlâki, entelektüel, teknolojik ve tedavi edici başarılarının üzerine inşa edildiği zemindir. Bu bilginin kendisine sunduğu zengin hazinayı uygun kullanıp kullanmayacağı veya kullanılmadan öylece bırakıp bırakmayacağı insanlara kalmıştır. Ancak, eğer ondan iyi şekilde yararlanmazlar ve iktisadın öğretilerini ve ikazlarını göz ardı ederlerse, iktisadî feshedemezler; toplumu ve insan ırkını yok edeceklerdir.